

Cel voor het Vlaams Provinciaal Onderwijs

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

*1e graad B-stroom
1B en BVL*

*Maatschappelijke Vorming
(2 lessen, week)*

INHOUDSTAFEL

1	Gebruiksaanwijzing.....	3
	1 Gebruiksaanwijzing bij het leerplan	3
2	Lessentabel.....	6
3	Visie op het onderwijs.....	8
4	Visie op de B-stroom van de eerste graad van het SO.....	10
5	Bepaling van de leerlingengroep en beschrijving van de beginsituatie.....	12
6	Algemene doelstellingen en visie op MAVO.....	13
7	Minimale materiële vereisten.....	15
8	Specifieke doelstellingen, leerinhouden, pedagogisch didactische wenken en didactische middelen.....	16
9	Evaluatie.....	26
10	Bibliografie.....	29
11	Coda.....	31
12	Bijlagen.....	32

GEBRUIKSAANWIJZING

1 Het leerplan

1.1 Statuut

Een school wordt door de overheid gesubsidieerd. In ruil daarvoor moet ze bewijzen dat ze een behoorlijk studiepeil nastreeft en bij de leerlingen bereikt. Het leerplan is een middel voor de overheid om na te gaan of de school aan deze kwaliteitseisen voldoet. Daarom dient ze van goedgekeurde leerplannen gebruik te maken.

Het leerplan fungeert m.a.w. als een juridisch-inhoudelijk contract tussen de overheid en de school of de inrichtende macht. Het is het officieel en bindend basisdocument waarvan de leraar uitgaat bij het vormgeven van zijn onderwijspraktijk.

1.2 Goedkeuring

Het leerplan wordt ontwikkeld door de leerplancommissie in opdracht van de Cel voor het Vlaams Provinciaal Onderwijs. De leerplancommissies worden in september samengesteld en bestaan uit vakleraren en pedagogische medewerkers van CVPO.

Het leerplan moet voldoen aan inhoudelijke en vormelijke criteria. We verwijzen hier naar het Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de goedkeuringscriteria en indieningsmodaliteiten van de leerplannen voor het secundair onderwijs (26 nov. 1996).

1.2.1 De inhoudelijke criteria

De volgende criteria zijn inhoudelijk:

- **eenheid:** de eigen doelstellingen (algemene of specifieke) moeten een samenhangend geheel vormen met de ET en de OD (horizontale samenhang);
- **consistentie:** de DS mogen niet in tegenspraak zijn met de ET of OD;
- **verticale samenhang** tussen de leerplannen voor een bepaald vak van de verschillende graden;
- **studielast:** de overheid waakt erover dat de studielast voor de leerlingen niet te zwaar wordt;
- er moet ruimte zijn voor **de eigen inbreng van de leraren**.

1.2.2 De vormelijke criteria

Er zijn ook **vormelijke criteria** waaraan een leerplan moet beantwoorden. Die zijn nodig omwille van de functie die een leerplan vervult. Het is immers een instrument dat bijdraagt tot de efficiëntie en de effectiviteit van het onderwijs.

Het leerplan bevat steeds de volgende rubrieken:

- **Profiel van de leerlingen en een beschrijving van de beginsituatie**
- **De doelstellingen**

Algemene doelstellingen:

drukken uit wat men op het einde van de graad voor de leerlingen wil bereiken, nagestreefd heeft.

Leerplandoelstellingen:

- Basisdoelstellingen bevatten:
 - eindtermen en ontwikkelingsdoelen;
 - vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen;
 - eigen doelen voor het vak;
 - eigen doelen van het pedagogisch project.

Basisdoelstellingen moeten bereikt of nagestreefd worden.

- Uitbreidingsdoelstellingen bevatten:
 - eigen doelen voor het vak.

Uitbreidingsdoelstellingen zijn niet verplicht.

Door een onderscheid te maken tussen basis- en uitbreidingsdoelstellingen bewaken we de studielast van de leerlingen.

- **Leerinhouden**
 - deze worden opgesteld door de leerplancommissie;
 - er wordt op gelet dat er een evenwicht is tussen ‘verplichting’ en ‘eigen inbreng’ van de leraar;
 - de leerplannen van CVPO stellen de doelen centraal; vandaar relatief weinig inhouden.
- **Minimale materiële vereisten**
- **Pedagogische en didactische wenken**

Deze vormen niet het onderwerp van inhoudelijke controle door de overheidsinspectie. Dit luik biedt suggesties en aanbevelingen aan de leraren die in de vakgroep kunnen besproken worden.
- **Visie op de evaluatie**

Vormt niet het onderwerp van inhoudelijke controle door de overheidsinspectie.
- **Bibliografie**

Vormt niet het onderwerp van inhoudelijke controle door de overheidsinspectie.

1.2.3 Besluit

CVPO opteert waar mogelijk voor:

- geïntegreerde graadlerplannen;
- open leerplannen, met veel ruimte voor de eigen inbreng van het lerarenteam en veel didactische en pedagogische tips ter ondersteuning;
- een hechte horizontale en verticale samenhang.

In de leerplannen van de eerste graad worden alle eindtermen en ontwikkelingsdoelen opgenomen als een basisdoelstelling.

Soms worden ook vakoverschrijdende eindtermen, ontwikkelingsdoelen als een basisdoelstelling aangeduid. In dat geval dienen ze bereikt, nagestreefd te worden.

1.3 *Hoe ziet een leerplan eruit*

CVPO leerplannen hebben een bepaalde lay-out. De specifieke leerplandoelstellingen, de leerinhouden en de pedagogische en didactische wenken worden in een kolommenstructuur beschreven.

Deze ziet er als volgt uit:

specifieke leerplandoelstellingen	VET, VOD ET, OD	B U	leerinhouden	didactische en pedagogische wenken
1	2	3	4	5

In kolom 1 leest men de specifieke leerplandoelstellingen bij de leerinhouden in kolom 4. Kolom 2 bevat verwijzingen naar eindtermen en ontwikkelingsdoelen en naar vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen. In kolom 3 worden basis- en uitbreidingsdoelstellingen aangeduid. In kolom 5 tenslotte worden didactische en pedagogische wenken beschreven.

2 Jaarplannen

De overheidsinspectie controleert of de leerplannen worden uitgevoerd o.a. via de jaarplannen. De jaarplannen zijn een timings- of planningsinstrument waarmee je als leerkracht zelf in de gaten kunt houden of je het leerplan uitvoert, hoe je daarbij te werk gaat en welke accenten je legt.

Een jaarplan is dus de omzetting van het leerplan naar de concrete werkelijkheid van die leerlingen in die klas in dat leerjaar. De basis en leidraad voor het jaarplan is dus niet het handboek, wel het leerplan. Als je bij het opstellen van je jaarplan uitgaat van het handboek kan er een parallel curriculum ontstaan waarbij belangrijke accenten in het leerplan worden vergeten of verwaarloosd.

Een jaarplan is een planning vooraf. Een opvolging van die planning kan steeds op het eind van elk trimester gebeuren en is interessant om jezelf te evalueren en bij te sturen. Het jaarplan krijgt pas echt betekenis als een levend werkinstrument als je het voortdurend aanpast en bijstuurt.

Jaarplannen zijn werkdocumenten die de realisatie van een leerplan aantonen.

Ze drukken uit dat er overleg is tussen (vak)collega's.

Ze stemmen overeen met het leerplan wat de leerinhouden en de basisdoelstellingen betreft.

Ze bevatten verwijzingen naar het leerplan (bv. het identificatienummer).

Ze bevatten een timing en opvolging.

LESSENTABEL

Syntheselessentabellen

De syntheselessentabellen vormen het referentiekader voor de samenstelling van de wekelijkse lessentabellen die de inrichtende machten toepassen. Ze berusten op een concensus tussen de onderwijsverenigingen en de overheid van de Vlaamse Gemeenschap.

Rubrieken

De lessentabellen zijn gestructureerd volgens de rubrieken die decretaal zijn vastgelegd. Voor de B-stroom in de eerste graad van het secundair onderwijs zijn de volgende rubrieken voorzien:

eerste leerjaar B:

basisvorming: 27 uur

keuzegedeelte: 5 uur

totaal aantal lessen: 32 uur

beroepsvoorbereidend leerjaar:

basisvorming: 16 uur

beroepenvelden: 16 uur

keuzegedeelte: 2 uur

totaal aantal lessen: 34 uur

Situering van maatschappelijke vorming in de syntheselessentabellen:

Maatschappelijke vorming is een algemeen vak dat deel uitmaakt van de basisvorming en gedurende twee lessen, week aan bod komt.

Het is mogelijk dat scholen de keuze maken om een derde lesuur te voorzien. Ze gebruiken hiervoor dan een lesuur uit het keuzegedeelte.

LESSENTABEL

EERSTE GRAAD

EERSTE LEERJAAR B

Basisvorming	27
AV Godsdienst , Niet-confessionele zedenleer	2
AV Maatschappelijke vorming	2
AV Frans	1
AV Lichamelijke opvoeding	3
AV Muzikale opvoeding	1
AV Natuurwetenschappen	2
AV Nederlands	5
AV Plastische opvoeding	2
AV Wiskunde	4
TV Technologische opvoeding	5

Keuzegedeelte **5**

EERSTE GRAAD

BEROEPSVOORBEREIDEND LEERJAAR

Basisvorming	16
AV Godsdienst , Niet-confessionele zedenleer	2
AV Maatschappelijke vorming	2
AV Lichamelijke opvoeding	3
AV Natuurwetenschappen	2
AV Nederlands	3
AV Plastische opvoeding	1
AV Wiskunde	3

Beroepenvelden **16**

Combinatie van twee beroepenvelden van 8 uur met uitzondering van:

- Land- en tuinbouw (16 u)
- Nijverheidstechnieken (16 u)

Keuzegedeelte **2**

VISIE OP ONDERWIJS

Basisreferentiekader

Het basisreferentiekader van waaruit onderwijs wordt verstrekt, vinden we terug in *het pedagogisch project*. Dit is het geheel van onderwijskundige en opvoedkundige uitgangspunten die vanuit een bepaald mens- en wereldbeeld door de inrichtende macht worden vastgelegd.

Door de ondertekening van de Gemeenschappelijke Verklaring inzake een non-discriminatiebeleid in het onderwijs en de onderschrijving van de Standpuntbepaling CVPO in het kader van de opvolging van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind vormen volgende inhoudelijke principes een *rode draad in het pedagogisch project van elke inrichtende macht van het provinciaal onderwijs*:

- het provinciaal onderwijs is open onderwijs, toegankelijk voor iedereen, vertrekkend vanuit de idee van een pluralistische samenleving, waarbij mensen met verschillende overtuigingen en achtergronden met elkaar positief kunnen omgaan, zonder daarom hun identiteit te verliezen;
- het provinciaal onderwijs is gericht op de maximale ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en ontwikkelingskansen van alle leerlingen en op de voorbereiding van een beroepsleven;
- het provinciaal onderwijs is gericht op het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en op het beleven en toepassen van mensenrechten in de geest van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en inzonderheid het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Jongeren worden, ongeacht de capaciteiten waarover ze beschikken, erkend als medeburgers en worden aangesproken om verantwoordelijkheid op te nemen voor en mee vorm te geven aan de kwaliteit van (het leven op) school.

Geënt op de basisbeginselen van het pedagogisch project stuurt de school haar onderwijskundig en opvoedkundig beleid en formuleert ze haar *schoolvisie*.

In de schoolvisie expliciteert de school haar pedagogisch referentiekader in de vorm van concrete opvoedingsdoelen, waarden en normen en beschrijft ze hoe ze haar socialisatie-opdracht wil realiseren.

De schoolvisie vormt de basis voor schoolwerkplanontwikkeling.

Ontwikkelingsbegeleiding

Ontwikkelingsbegeleiding omvat alle lesgebonden en lesoverstijgende onderwijsactiviteiten en, of methodes die gericht zijn op waardensocialisatie.

Aandacht gaat hierbij zowel uit naar leerlinggerichte activiteiten als naar het scheppen van randvoorwaarden voor een leefbare school en schoolomgeving voor alle onderwijsparticipanten.

In een school is het bijvoorbeeld onmogelijk om gezondheidszorg en gezondheidseducatie van elkaar te scheiden omdat de organisatie van de zorg het eerste element van de opvoeding is en een basisvoorwaarde voor de kwaliteit van de opvoeding. Dezelfde redenering geldt voor alle andere educatievormen.

Hiertoe rekenen we:

- interculturele vorming
Bij de vorming van interculturele competentie gaat het om inzichten, vaardigheden en houdingen die integraal deel uitmaken van een sociaalvaardige houding en die we nastreven bij de leerlingen en bij onszelf om optimaler in onze multiculturele samenleving te kunnen functioneren evenals in de context van internationalisering.

- culturele en esthetische vorming
 Voor veel leerlingen is de school de enige introductie in de culturele wereld. Deze leerlingen dienen in hun leerplichtonderwijs kennis te maken met cultuur en een basis op te bouwen die hen levenslang mogelijkheden biedt voor verdere ontwikkeling.
 Cultuur als instrument speelt een rol bij het verwezenlijken van brede vormingsdoelen als sociale cohesie, tolerantie en maatschappelijke betrokkenheid.
- relatiebekwaamheid en sociale vaardigheden
 We verwijzen hiervoor naar de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen in de eerste graad.
 Bv. het organiseren van leefsleutels op school, kennismakingsdagen, klasactiviteiten gericht op leren samenwerken
- gezondheidseducatie
 Bv. het uitwerken van een gezondheids- en, of drugbeleid op school, het organiseren van activiteiten rond “gezonde voeding”, “roken”. Verkeerseducatie, bv. bij het verkennen van de omgeving rondom de school.
 We verwijzen naar de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen in de eerste graad.
- opvoeden tot burgerzin
 Bv. het oprichten van een leerlingenraad, leerlingen betrekken bij de herinrichting van de speelplaats, leerlingen inzicht bijbrengen in de werking van het provinciebestuur
- milieueducatie
 Deze educatievorm vindt men beschreven bij de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen.
- leren leren
 Het doel van leren op school is in de eerste plaats het leerproces en niet het cijfer. Leerkrachten moedigen hun leerlingen aan om te slagen en begeleiden hen bij dit proces. We verwijzen hier eveneens naar de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen in de eerste graad.

Visie op de B- stroom van de eerste graad van het secundair onderwijs

Motiveringsbeleid

CVPO gaat uit van een leerlinggerichte en een leerlinggestuurde visie op onderwijs. Dit betekent dat er in de B-stroom van de eerste graad zeer sterk rekening zal gehouden worden met het profiel van de leerling en zijn beginsituatie.

Op didactisch en pedagogisch vlak staat een motiveringsbeleid voorop. De leraar tracht een open, constructieve communicatie met de leerlingen op te bouwen. Daarom werkt hij aan een gezond klasmanagement waarin hij streeft naar een evenwicht tussen respect en belangstelling voor elke leerling afzonderlijk en aandacht voor de klasgroep als geheel o.a. bij het beleven en toepassen van leefregels.

Hij maakt gebruik van interactieve werkvormen, taakgericht vaardigheidsonderwijs met de klemtoon op LEREN DOOR DOEN, opdrachten gericht op samenwerking zoals groepswerk, tutoring, contract-werk.

Hij stelt hoge maar realistische verwachtingen in de leerlingen. Hij gaat uit van hun mogelijkheid om te groeien m.a.w. zich te ontwikkelen, van hun veerkracht en zoekt met hen naar hun kwaliteiten.

Hij stimuleert de leerlingen om door te stromen naar de tweede graad, indien mogelijk naar andere onderwijsvormen zoals TSO.

Differentiatievermogen

Om deze uitgangspunten in de klas te kunnen realiseren heeft de leerkracht evenals het hele leerkrachtenteam van de B-stroom nood aan ondersteuning van het schoolbeleid. Hoe men te werk kan gaan om zo'n differentiatievermogen op schoolniveau aan te spreken en een effectief zorgsysteem uit te bouwen leest men o.m. in "*Omgaan met verschillen in de school*" van Jan Tallon en Chris Van den Vreken, Dienst voor Onderwijsontwikkeling, Brussel, 1997, een onmisbare handleiding. In de bibliografie zijn meerdere boeken opgenomen met interessante informatie om te werken aan zorgverbreding en differentiatievermogen, in de context van schoolwerkplanontwikkeling.

Ontwikkelingsdoelen

Om de pedagogische en didactische uitgangspunten te realiseren beschikt de leerkracht sinds het decreet van 1996 over een belangrijk instrument en een interessant referentiekader nl. de ontwikkelingsdoelen voor de basisvorming in de B-stroom en de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen.

De vakgebonden ontwikkelingsdoelen voor de basisvorming zijn doelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de overheid minimaal wenselijk acht en die de school aan alle leerlingen van een bepaalde leerlingengroep moet aanbieden. De school *streeft de ontwikkelingsdoelen* bij zoveel mogelijk leerlingen na.

Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen zijn doelen die niet tot één vakgebied behoren maar die onder meer via meerdere vakken of via onderwijsprojecten op klas- of schoolniveau worden

aangeboden en nagestreefd. Ze hebben betrekking op de thema's Leren Leren, Sociale Vaardigheden, Burgerzin, Gezondheidseducatie, Milieueducatie.

De ontwikkelingsdoelen voor de B-stroom beogen een verticale en een horizontale samenhang tussen vakken en leerjaren.

Verticaal: men bouwt van onderuit voort op wat als minimumdoel uit vorige leerjaren werd voorgesteld.

Horizontaal: via de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen tracht men een grotere samenhang binnen de B-stroom van de eerste graad en zelfs voor de hele eerste graad te creëren.

Bepaling van de leerlingengroep en beschrijving van de beginsituatie

Om deel te nemen aan de lessen in het eerste leerjaar B van de eerste graad secundair onderwijs hoeft de leerling NIET over een getuigschrift van het basisonderwijs te beschikken.

Leerlingen kunnen om verschillende redenen georiënteerd worden naar het eerste leerjaar B.

Voor sommige leerlingen is de leerdruk in het basisonderwijs door de verzwaarde leerplannen en de minder gedifferentieerde werkvormen te hoog geworden waardoor de aansluiting op het secundair onderwijs niet zonder problemen verloopt. Er zijn leerlingen die ondanks hun tekorten toch een getuigschrift basisonderwijs hebben behaald, precies om hen kansen te geven. Daarnaast worden er heel wat leerlingen zonder getuigschrift van het basisonderwijs ingeschreven, bv. omdat ze het Nederlands onvoldoende beheersen. Er zitten ook heel wat leerlingen al dan niet afkomstig uit het buitengewoon onderwijs en met of zonder advies van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding verkeerdelijk in het gewoon onderwijs.

De leerlingengroep in 1B is bijgevolg zeer heterogeen van aard. De leerkracht zal met een complexe klassituatie dienen rekening te houden en zoveel mogelijk differentiatiemethoden en individualiseringsmethoden en -technieken in zijn lessen inbouwen, vanuit een respectvolle benadering van de persoonlijkheid van het kind.

Algemene doelstellingen en visie op MAVO

Met het leerplan AV Maatschappelijke Vorming stappen we in het voetspoor van de ontwikkelingsdoelen Maatschappelijke Vorming en bieden we een leidraad om geïntegreerd en thematisch rond het tijd- en ruimtebewustzijn van de leerlingen te werken. We gaan daarbij uit van de pedagogische en didactische principes die logisch voortvloeien uit de visie op onderwijs in de B-stroom van de eerste graad, en op het voltijds onderwijs in het algemeen.

Zelfontdekkend en ervaringsgericht leren

De leerlingen worden gestimuleerd om zelf vanuit hun eigen ervaringen tot conclusies te komen of oplossingen voor te stellen. Daartoe hanteert de leraar werkvormen zoals vraaggesprek, klasgesprek, andere interactieve spel- en werkvormen en maakt hij gebruik van zoveel mogelijk didactisch materiaal, zoals prenten, videofragmenten, krantenknipsels ... De leraar past de techniek van “spelend vergelijken” toe. Hij maakt voortdurend de vergelijking vroeger - nu - later en onderzoekt met de leerlingen hoe een bepaalde situatie er “hier en elders” uitziet. MAVO leent zich uitstekend om de interculturele competentie van de leerlingen te oefenen.

Vaardigheidsonderwijs

De leerlingen nemen actief deel aan opdrachten en taken waarbij het oefenen van taal-, leer- en leefvaardigheden centraal staat. De leraar begeleidt hen. Hij besteedt extra aandacht aan Nederlands instructietaal en werkt samen met de leraar Nederlands.

Actief en creatief

“Leren door doen” is het motto dat we hanteren voor de leerlingen in de B-stroom. De leraar kan beroep doen op hun eigen creativiteit om dit te bereiken. Heel wat culturele activiteiten kunnen vakoverschrijdend op klas- en schoolniveau georganiseerd worden in samenspraak met collega’s voor Nederlands, Plastische opvoeding ... en geïntegreerd worden in de lessen MAVO. De Dynamoprojecten van de CANON-cultuurcel kunnen als een inspiratiebron fungeren. De meeste musea voeren nu ook een educatief beleid met leerlinggerichte en -gestuurde initiatieven die binnen MAVO kunnen worden opgenomen.

Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen

MAVO leent zich uitstekend voor de integratie van de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen (VOD). Omdat het concept van de VOD het vak MAVO zo doordringt nemen we de VOD in bijlage in hun geheel op.

We gaan er van uit dat de leraar geen gelegenheid voorbij laat gaan om ze via allerlei situaties in de thema’s aan te bieden en te oefenen. Hij bepaalt zelf welke VOD op welk moment in zijn lessen aan de orde zijn.

Een extra lesuur MAVO

Scholen die kiezen voor een aanvullend lesuur MAVO in het keuzegedeelte van de lessentabel kunnen meer aandacht besteden aan onderwerpen uit de actualiteit, en aan specifieke vaardigheden zoals het leren raadplegen van allerlei informatiebronnen (Leren leren) en het leren samenwerken (Sociale vaardigheden)

Tenslotte

Het leerplan MAVO biedt een houvast voor wie dit wenst maar is geen belemmering voor wie creatief wil bezig zijn met zijn klasgroep en zijn vak.

We gaan uit van een open graadleerplan met een beperkt aantal thema's dat leraars de kans biedt om zelf in hun vakgroep klemtonen te leggen al naargelang de mogelijkheden van hun eigen klasgroep en hun eigen interesses en kwaliteiten.

Het is perfect mogelijk om dit leerplan te integreren binnen het pakket van leerplannen voor de basisvorming. Het vervangt dan de leerplannen voor aardrijkskunde en geschiedenis in de B-stroom van de eerste graad.

Minimale materiële vereisten

Infrastructuur

- ruim klaslokaal met stoelen en tafels, bij voorkeur een vast lokaal voor de basisvorming in de B-stroom;
- kasten, computer(s) met internetaansluiting;
- ruime schoolbibliotheek zodat er ter plekke informatiebronnen geraadpleegd worden.

Benodigdheden

- bord en krijt
- overheadprojector en transparanten
- flap-over en stiften
- videorecorder, audiovisueel (opname) materiaal
- prikbord, tentoonstellingsmateriaal, wandkaarten, tentoonstellingskast
- tijdschriften, woordenboeken, encyclopedieën, CD-roms, CD-romlezer
- de jeugdpagina's uit kranten en tijdschriften zoals de Stipkrant (De standaard), De Mix (De Morgen). Jeugdtijdschriften zoals Idee (Averbode), Zonneland (Averbode), Joepie enz.
- computerbenodigdheden, tekstverwerkingsprogramma's, diskettes, spellingsprogramma's
- cursus, verslagboek

**Specifieke doelstellingen
Leerinhouden
Pedagogisch - didactische
wenken en didactische
middelen**

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
KENNEN / KUNNEN			I Gisteren, vandaag en morgen	
- De leerlingen kunnen de begrippen verleden, heden en toekomst, vroeger, nu en later, tijdstip, tijdsduur, dag, week, maand, jaar, generatie, eeuw in verband met tijd hanteren.	13	B	1.1 Verleden, heden en toekomst - deze begrippen inoefenen	Allerlei lossen zinnen laten groeperen in 3 kolommen. <i>Bijv.</i> In 1969 landde de eerste mens op de maan = verleden. Volgende maand bezoeken we een museum = toekomst. Nu gaan we deze tekst lezen = heden.
- Het begrip tijdlijn kennen, kunnen tekenen en hanteren. - Belangrijke figuren of gebeurtenissen, die in de lessen aan bod komen, op een tijdlijn situeren.	14 LeLe	B	1.2 Informatiebronnen die het nieuws brengen van nu ↔ informatiebronnen die we kunnen raadplegen over het nieuws van vroeger.	
- Een kalender hanteren om gebeurtenissen, uit hun eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen.	12	B	1.3 Natuurlijke tijdseenheden: - een jaar, een maand, een dag. Tijdseenheden door de mens bepaald:	<i>Bijv.</i> Wat komt na: • donderdag, 1997, zomer, april
- Eenvoudige bronnen en getuigen raadplegen.	15 LeLe	B	- een week, een uur, een minuut, een eeuw, een generatie, een tijdstip, een tijdsduur Oefeningen	Wat komt voor: • zondag, winter, 1985 Welke eeuw is: 1865, 925
- Tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct interpreteren.	11	B	1.4 Een kalender - Gegevens terugvinden en plaatsen	Interview met ouders, grootouders, burens, enz.
- De tijd die ze nodig hebben voor een bezigheid realistisch inschatten.	9	B	1.5 Een tijdlijn: TV-programma van een avond tijdlijn van je eigen leven tijdlijn van het leven op aarde tijdlijn van het ontstaan van de mens tijdlijn met de historische periodes	Waar het kan de leerlingen in groepjes aan opdrachten laten werken. Stel telkens andere groepjes samen, via spelvormen bijv. Duid telkens ook een voorzitter aan, een verslaggever zodat de leerlingen vertrouwd worden met
- In een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken.	10 SOVA	B		

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken taakgerichte samenwerkingsvormen.
- Verschillen in tijdsgebruik tussen vroeger en nu, hier en elders illustreren.	16	B	1.6 Een stamboom	
- Verschillen tussen pre-industriële en geïndustrialiseerde samenlevingen illustreren.	17	B		
- Aan de hand van eenvoudig bronnenmateriaal het dagelijks leven van mensen in een andere tijd vergelijken met hun eigen leven.	18	B		
- Aan de hand van een voorbeeld aantonen dat maatschappelijke toestanden evolueren in de loop der tijden.	19	B		
ZIJN				
- Belangstelling tonen voor het verleden, het heden en de toekomst, hier en elders.	20	B		
- Blijk geven van kritische zin bij het verwerven van historische informatie.	21	B		
- Beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.	22	B		

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
KENNEN / KUNNEN			II Ik woon in een huis en jij ?	
- Verschillende woonvormen in tijd en ruimte situeren.	9, 10	B	2.1 Waar en hoe wonen wij ?	Leerlingen brengen foto's en prenten mee, van hun eigen woning, van een droomwoning. Dit materiaal vormt de basis voor een klassengesprek, een groepswerkje...
- Het wonen in functie van het klimaat, het bouw materiaal het landschap, de samenlevingsvorm, de levensstijl en de beroepsactiviteiten verklaren.	35, 36	B	2.2 Wonen in het verleden: • de prehistorie (van grot en spelonk tot strohuis) • de oudheid: Egypte, Griekenland, Rome (van hutten in klei tot paleizen in steen)	In de klas hangen een wereldkaart en een tijdlijn om allerlei gegevens op aan te duiden.
- Plaatsen, steden en streken op een kaart aanduiden.	25, 26 SOVA	B	• de middeleeuwen: - verschillende woningen volgens stand - het ontstaan van dorpen en steden bij ons	Vakoverschrijdend samenwerken met PO: een modelwoning maken; een droomstad tekenen...
- Gegevens, gebeurtenissen en belangrijke personen die in de les voorkomen op een tijdsband situeren.	14	B	• de Nieuwe en de Nieuwste Tijd: wonen op het platteland of in de stad ?	De leraar illustreert met prenten, foto's, tekeningen.
- Factoren opnoemen die het ontstaan van een stad verklaren.	19, 20, 21	B	• de Eigen Tijd: - een eigentijdse woning - wonen in of buiten de stad	Hij maakt gebruik van documentaires en filmfragmenten: 'Asterix reeks', 'La guerre du feu', 'Spartacus', 'Jan zonder Vrees', 'Daems'...
- Sporen uit het verleden in een stad herkennen.	22	B	- uitzicht van een stad - functies van een stad - problemen van een stad	Wie over een extra lesuur MAVO beschikt kan zeker van filmmateriaal gebruik maken.
- Sporen uit het verleden in een stad verklaren.	16, 17, 18	U		Waarom moet een moderne woning voldoen ? Klassengesprek of een discussie.
- De voor- en nadelen van het stadsleven verduidelijken.	5 SOVA milieu	B	2.3 Hoe wonen mensen elders ? - in functie van klimaat, welstand, cultuur	De leraar maakt gebruik van interactieve lesvormen, waarbij de leerlingen de mogelijkheid krijgen om sociale vaardigheden te trainen.
- Inzicht hebben in de functies van een stad.	5, 15 27	U		Hij speelt met de vergelijkingen: - vroeger en nu - hier en elders

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
<ul style="list-style-type: none"> - ZIJN - Belangstelling tonen voor het verleden, het heden en de toekomst, hier en elders. 	20	B		<p>Intercultureel onderwijs vormt de bril waarmee hij de leerlingen naar de werkelijkheid leert kijken.</p> <p>De leraar organiseert (bijv. in een vakoverschrijdende samenwerking) een bezoek aan een stad met een opdrachtenspel, een bezoek aan een museum (Bijv. Gallo-Romeins museum in Tongeren)</p> <p>Hij voorziet verrassende opdrachten, een nabespreking, ...</p> <p>De leraar nodigt een 'deskundige' uit in de klas, bijv. iemand die op een schip woont, hij informeert naar de ervaringsdeskundigheid van zijn leerlingen en bouwt hier de inhoud van zijn lessen op.</p>
	3, 4	B		
	SOVA Bur			
	15			
<ul style="list-style-type: none"> - Zich bewust worden van culturele en sociale verschillen en - bereid zijn om deze te respecteren. 	6, 8	B		
		U		

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
KENNEN/KUNNEN			III De wereld is onze omgeving	
- Op een kaart van Vlaanderen, België, Europa en de wereld belangrijke plaatsen situeren.	23, 24, 25, 5, 2, 29, 30 31, 34 32, 33, 28	B	3.1 Van aardbol tot wereldkaart	De leraar ‘speelt’ met het thema omgeving en met ruimtelijke factoren, ver en dichtbij. Hij vertrekt van de ervaringen van de leerlingen, hoe zij hun omgeving beleven in functionele situaties.
- De begrippen wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, contient en zee in verband met ruimte hanteren.	25, 26 LeLe 23, 24 25, 26 SOVA 8	B	3.2 Wegwijs op de wereldkaart: gebruik maken van informatiebronnen zoals atlas, computer situeren en lokaliseren van plaatsen de juiste ligging van een plaats	De leerlingen worden begeleid bij het uitvoeren van taakjes en opdrachten waarbij ze informatiebronnen en kaartmateriaal leren raadplegen. Nu eens voeren ze deze opdrachten individueel uit, dan per twee of in groepjes. De leraar begeleidt hen bij het ‘leren’ in groep werken.
- In een kleine groep een taakverdeling en planning in de tijd opmaken voor een welomschreven opdracht.	17, 18 19	B		De leraar vertrekt van ‘spelend vergelijken’ tussen vroeger en nu. Dit kan aan de hand van korte klasgesprekjes, vraagstellingen, die de leerlingen motiveren tot zélf ontdekken, prenten, allerhande didactisch materiaal.
- De juiste ligging van een plaats berekenen.	25, 26 27, 5 10	U		De leerlingen vertellen over een vakantieland, hun land van herkomst (ICO). Ze stellen een documentatiemap samen over een Europees land naar keuze.
- De begrippen wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, contient en zee in verband met ruimte hanteren.	23, 5 33, 32 42, 24 26, 29	B	3.3 Wereldkaarten door de eeuwen heen. 3.4 Europa staatkundig en natuurkundig	Opzoekwerk: fotomateriaal over België door de jaren heen. Spelend vergelijken: ‘vroeger en nu’ maar ook ‘hier en elders’.
- Het stratenplan van de gemeente situeren in een ruimere omgeving.	30, 27	B	3.5 Ons land - België ons land - de Belgische provincies	Bezoek aan het gemeentehuis, provinciehuis, provinciale instellingen, toeristische domeinen, natuureservaten.

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
<ul style="list-style-type: none"> - Herkennen door gericht waarnemen in hun omgeving een aantal landschappen. - Zich aan de hand van een plattegrond of een kaart situeren. 	27	B B	<ul style="list-style-type: none"> - stad men gemeente - je woonplaats - grote en kleine steden en gemeenten - de observatie van het landschap - van natuurlijk landschap naar een leefmilieu (reliëf, bodem, begroeiing) - demografie: het bevolkingsverloop in, je gemeente - het bestuur van steden en gemeenten: de zorg van de gemeente voor haar inwoners. 	<p>Vakoverschrijdend met PO: plattegrond van een stad tekenen (zie ook thema II)</p> <p>De leraar speelt in op actuele situaties zoals gemeenteraadsverkiezingen, culturele evenementen, en voorziet bijv. uitbreidingsactiviteiten.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Kennismaken met de bestuurlijke indeling van hun gemeente of stad. 	27, 28 5 29, 30	B	<p>3.6 Een plattegrond:</p> <ul style="list-style-type: none"> - van de klas - van de school - van de schoolomgeving 	<p>Opdrachtenspel bij een stadswandeling, bezoek aan de schoolgemeente, kennismaking met belangrijke historische gebouwen.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Een plattegrond lezen. 	2, 26, 27, 28	B	<ul style="list-style-type: none"> - van de verkeerssituatie - van rondom de school 	<p>Vakoverschrijdend met NDJ: symbolen en pictogrammen lezen (taalvaardigheidsonderwijs)</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Plaatsen waar ze kennis mee maken opzoeken op een passende kaart. - Op een eenvoudige wijze onderzoeken waarom het landschap in de schoolomgeving er zo uitziet. 	34, 31 3, 5, 6 8, 2 26, 27 28, 32 33, 34	B B	<ul style="list-style-type: none"> - uitzicht van de schoolomgeving - de verkeerssituatie <p>Oriëntatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - in de schoolgebouwen - in de omgevingrondom de school - breukschaal - lijnschaal - het kompas 	<p>Vakoverschrijdend met PO: zelf pictogrammen ontwerpen voor de school.</p> <p>Verkeerseducatie, Gezondheidseducatie</p> <p>Klasgesprek, taakgericht vaardigheidsonderwijs.</p> <p>Vakoverschrijdend met LO: oriëntatieloop organiseren.</p> <p>Met behulp van een kompas een reuze windroos op de speelplaats tekenen.</p> <p>Vakoverschrijdend met TO: zonnwijzer maken.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen en informatieborden. 		B		
<ul style="list-style-type: none"> - De gevaarlijkste punten in de buurt van de school aanduiden en weten hoe ze hun gedrag moeten aanpassen aan gevaarsituaties. 	Gez	B		
<ul style="list-style-type: none"> - De verschillende nationaliteiten binnen de school- of leefomgeving bepalen, in grafiek zetten en op de wereldkaart plaatsen. 		B		Intercultureel onderwijs
<ul style="list-style-type: none"> - Zich oriënteren aan de hand van een plattegrond, een kaart of - volgens de windstreken. 	26	B U		

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
KENNEN / KUNNEN			IV om	
- Hun eigen leefwereld onbevooroordeeld observeren.	2, 5, 7	B	4.1 Levenswijzen en samenlevingsvormen vroeger en nu	Klasgesprek Spelend vergelijken: vroeger en nu
-			4.2 De verschillende levenswijzen en samenlevingsvormen hier en elders - rolpatronen bij jongens en meisjes - emancipatie van de vrouw - de beroepsloopbaan geijk voor de man en de vrouw	Interactieve opdrachten waarbij de interculturele competentie van de leerlingen wordt geoefend. Klasgesprek over de schoolloopbaan van jongens en meisjes
- Hun rechten en plichten op school en in hun leefomgeving kennen, beleven en toepassen.	1, 2 5, 7	B	4.3 Rechten en plichten in onze samenleving - in onze leefomgeving - in het gezin - op school - in onze vriendenkring - met onze medemensen, onze multiculturele samenleving - religies en culturen, een verkenning - politieke structuren, een kennismaking met onze democratie	VOD Burgerzin en Sociale Vaardigheden - Bijv. het verkeersreglement - Bijv. het schoolreglement, de leefregel, leerlingenparticipatie. - De leraar maakt gebruik van het oefenmateriaal uit Leefsleutels. - Vakoverschrijdend met het lesuur 'Sociale activiteiten' of het titularisuur. - VOD Burgerzin en sociale vaardigheden. - ICO - Bezoek parlement, religieuze gebouwen: kerk, moskee, synagoge - Montage met foto's van het schoolleven, de studierichtingen - Schoolbrochure samenstellen.
- Respectvol leren omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.	3, 8	B		
- De rechten van de mens en in het bijzonder van het kind leren kennen, beleven, toepassen.	1, 5, 6	B	4.4 Mensenrechten - wat zijn rechten - de Universele Verklaring	- Project 'Schrijf ze vrij' (Amnesty International), vakoverschrijdend met godsdienst en zedenleer.

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
<ul style="list-style-type: none"> - Oog hebben voor de sociale werkelijkheid en de maatschappelijke ongelijkheden. - Opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en voor sociale rechtvaardigheid 	4, 6 7, 8 Bur	B U	<ul style="list-style-type: none"> - schending van de mensenrechten - de rechten van het kind: respect en rechtvaardigheid sociale situatie rechten op, in en door het onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> - Bijv. een pestactieplan opzetten - Bijv. een project in een ontwikkelingsland opzetten, bijv. een adoptie binnen de context van Foster Parents. - Vakoverschrijdend met nederlands, godsdienst, zedenleer, titularisuur of het lesuur 'sociale activiteiten'. - Leefsleutels - Projecten m.b.t. pesten, verdraagzaamheid, gedragscode, leefregels. - Leefsleutels - VOD Sociale Vaardigheden; Burgerzin - ICO
<p>ZIJN</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mensenrechten zelf beleven en toepassen - Zelfvertrouwen ontwikkelen om in de maatschappij te functioneren. 	5	B B	<p>4.1 En nu, ik...</p> <p>Mensenrechten beleven en toepassen</p>	

Specifieke leerplandoelstellingen	VOD/OD	B, U	Leerinhouden	Didactische en pedagogische wenken
KENNEN/KUNNEN			V Actualiteit - communicatie	
- Aan de hand van voorbeelden en eenvoudig bronnenmateriaal het dagelijks leven van mensen in een andere tijd vergelijken met hun eigen leven.	18, 19 20, 21	B	5.1 Berichtgeving, vroeger en nu - gebarentaal - mondelinge berichtgeving - gebaren en symbolen - beeldschrift - letterschrift - andere vormen van communicatie - nieuwsverspreiding in de oudheid	- Spelend vergelijken: vroeger en nu. - Klasgesprek. - Taakgerichte vaardigheidsoopdrachten bijv. met behulp van kranten- en tijdschriftenmateriaal zoals 'Wablieft', 'Idee', de 'Weekkrant'. - Laat de leerlingen een verslag maken van eenzelfde gebeurtenis die ze hebben beleefd en vergelijk met hen deze verslagen.
- Informatie verzamelen over een actuele gebeurtenis.	22, 44	B	5.2 Berichtgeving nu:pers - de schoolkrant - de krant - tijdschriften en weekbladen - nieuws en verslaggeving	- Vakoverschrijdend met Nederlands en PO: journalist voor een dag; de voorpagina van een krant, de schoolkrant ontwerpen.
- Een actuele gebeurtenis situeren in tijd en ruimte.	45, 46 25, 26	B	5.3 Kennismaking met berichtgeving op afstand zoals - radio - TV - telefoon, fax - internet - telecommunicatie - via kunstmanen	- De opmaak en inhoud van een krant bespreken, een artikel uitkiezen en aanduiden op de wereldkaart over welk land het gaat. - Geschreven en ongeschreven bronnen onderzoeken - Een jeugdjournaal maken op video en tonen op school regionaal nieuws nationaal internationaal sport cultuur...
- Hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken.	20, 21, 22	B		

EVALUATIE

1 STUDIEBEGELEIDING, REMEDIËRING EN EVALUATIE

Met **studiebegeleiding** bedoelen we het geheel van activiteiten waarbij de leerling hulp bij het leren ondervindt. Deze activiteiten worden vanuit gerichte doelstellingen opgezet en kunnen georganiseerd worden voor individuele leerlingen, voor klasgroepen, voor alle leerlingen op schoolniveau.

Studiebegeleiding houdt in dat het lerarenteam aandacht heeft voor de hele ontwikkeling van de leerling en oog heeft voor verstandelijke en emotionele factoren bij het leren. Het betekent eveneens dat het team rekening houdt met de verschillende leerstijlen.

Met **remediëring** bedoelen we het bieden van hulp om tekorten op te vangen of weg te werken. Ook hier is het belangrijk om de doelstelling van de activiteiten precies te omschrijven.

Studiebegeleiding en remediëring zijn uitnodigingen voor de leerling tot **zelfevaluatie**, tot reflexie over eigen studie- en leergedrag en hier op constructieve wijze iets aan te veranderen. Op die manier wordt de leerervaring van de leerling verruimd.

Studiebegeleiding en remediëring maken met de **evaluatie** deel uit van het **evaluatie- of feedbacksysteem** op school.

De didactische evaluatie, afgestemd op de doelstellingsniveaus in het leerplan biedt informatie over de wijze waarop de leerling deelneemt aan het leren op school maar biedt eveneens informatie over de wijze waarop de leraar hen bij het leerproces begeleidt. Ook voor de leraar is de didactische evaluatie een bron voor zelf-evaluatie.

Openheid, tolerantie en humor t.a.v. het eigen leer- en lesgedrag bieden een goede garantie om samen met de leerlingen te onderzoeken op welke wijze hun leerproces het best kan verlopen, en om feedback te geven en te ontvangen.

2 AFSTEMMING OP DOELSTELLINGENNIVEAUS

Evaluatie heeft pas zin als er gewaardeerd wordt vanuit criteria: vanuit doelstellingen. Daaruit kunnen twee kwaliteitseisen worden afgeleid:

- Hoe nauwkeuriger de na te streven lesdoelstellingen worden geformuleerd, hoe makkelijker het wordt om ze te evalueren.
- Hoe eenduidiger de lesdoelstellingen (afgeleid uit de leerplandoelstellingen) zijn geformuleerd des te precieser de didactische evaluatie kan verlopen.

In de leerplandoelstellingen komen volgende niveaus voor:

- kennen, inzien
- kunnen
- zijn

De evaluatie dient afgestemd te worden op deze doelstellingsniveaus:

- voor het niveau weten, kennen kan gebruik gemaakt worden van kennisvragen die peilen naar het preciese kennen en weten.

- voor het niveau toepassen zijn toepassingsvragen en -opdrachten aan de orde waarin de leerlingen hun kennis, vaardigheden en inzicht kunnen gebruiken, toepassen en uitvoeren in de leersituaties uit de klaspraktijk.
- voor het niveau zijn wordt voortdurend gestreefd naar het stimuleren van het zelfvertrouwen en de motivatie van de leerlingen.

3 PROCES-EVALUATIE, PRODUCTEVALUATIE

Om de doelstellingen van het leerplan te bereiken wordt er bij de evaluatie steeds uitgegaan van de beginsituatie. Het is wenselijk die beginsituatie helder in kaart te brengen binnen de concrete context van de klasgroep om het leerproces dat de leerlingen doorlopen, optimaal te begeleiden.

Het moet voor de leerling duidelijk zijn dat er een onderscheid is tussen de evaluatie van enerzijds het leerproces en anderzijds het eindproduct.

Bij de **procesevaluatie** wordt voortdurend gepeild in hoeverre de leerling het onderwijsproces goed verwerkt met de bedoeling dit proces zo nodig bij te sturen zodat elke leerling op de meest effectieve manier kan leren. De klemtoon ligt hierbij duidelijk op het optimaal functioneren en het welbevinden van de leerling.

Voor de leraar is het zaak om vooraf goed af te bakenen welk proces moet doorlopen worden, welke de verschillende stappen zijn om tot een goed leerresultaat te komen. Door geregelde feedback-momenten (kleine toetsen, gesprekken, volgsystemen) wordt de leerroute verder gezet of zo nodig bijgestuurd. Om de leerling te motiveren gebeurt dit in een constructieve, positieve sfeer.

Bij de **productevaluatie** daarentegen wordt op het einde van het leerproces (bv. een hoofdstuk, een opdrachtenreeks, een project, een trimester...) nagegaan in hoeverre de leerling de leerplandoelstellingen bereikt heeft.

4 FASEN VAN HET EVALUATIEPROCES

Het evaluatieproces is meer dan het geven van een eindcijfer. Het is belangrijk om een eindcijfer te onderbouwen door :

1. het **verzamelen van gegevens**

- dit gebeurt door het observeren en evalueren van opdrachten, taken, oefeningen, groepswork.

2. het **interpreteren**

- de gegevens worden getoetst aan de criteria die de leraar **vooraf** duidelijk heeft bepaald en aan de leerlingen meegedeeld.
- de leraar houdt hierbij rekening met de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen en met de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen die hij in zijn vak heeft geïntegreerd.
- bij voorkeur worden de criteria bepaald door de vakwerkgroep in samenspraak met de collega's van de tweede en derde graad zodat er een verticale afstemming kan gebeuren.

3. het **beslissen**

- in eerste instantie zal de individuele leraar een beslissing nemen over de vorderingen en de eindresultaten van de leerlingen.
- die individuele beslissing wordt besproken en geïntegreerd in de besluiten van de klassenraad.

4. het **rapporteren**

- de leerling krijgt duidelijke informatie over zijn, haar vorderingen
- dit gebeurt enerzijds in geregelde momenten van feed-back voor de leerling en anderzijds in een schriftelijke rapportering (rapport...)

5 EVALUATIE IN DE **B-STROOM** VAN DE EERSTE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS

Niet de leerstof staat centraal maar het leerproces dat de leerling in een bepaalde klasgroep voor een bepaald vak met een bepaalde leerkracht doormaakt. De leerkracht is zijn coach, zijn trainer die hem steunt en motiveert om steeds vaardiger taakjes en opdrachten uit te voeren.

Vanuit dit perspectief is het wenselijk dat de leerlingen voortdurend worden opgevolgd en begeleid (procesevaluatie). Hun specifieke beginsituatie vormt hierbij het uitgangspunt. Via intakegesprekken met de leerlingen en met hun ouders kan het schoolteam relevante informatie verzamelen om een gepaste leerlinggerichte en -gestuurde begeleiding in de klas te realiseren.

Van de leerkracht wordt verwacht dat hij op een constructieve manier met de leerlingen communiceert. “Leren”, d.w.z. kennis, vaardigheden en attitudes verwerven kan alleen maar in een veilige omgeving waarin de leerling zich goed voelt en zich gewaardeerd weet om wie hij is.

De ontwikkelingsdoelen voor de basisvorming en de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen bieden een goede structuur om dit leer- en begeleidingsproces vorm te geven. Vaardigheidsonderwijs ondersteund door attitudevorming neemt hier een belangrijke plaats in.

BIBLIOGRAFIE

- Appelhof P., Brinkman G., e.a. , Gebaat bij voortgezet resultaat, leidraad voor effectief onderwijs aan risicoleerlingen in het voortgezet onderwijs, Sardes, Utrecht, 1996
- Bogaert N., en Goosens G., Tatami, Taalvaardigheidsonderwijs, Steunpunt NT², Leuven
- Bruin K. en van der Heijde H., Intercultureel onderwijs in de praktijk, Coutinho, Bussum, 1998
- CVPO-nascholingsproject Zorgbreedte, Brussel, 1997
- David M. e.a., Maatschappelijke vorming 1 en 2, Standaard educatieve uitgeverij, Antwerpen, 1998
- Dekker H., Didactische werkvormen, Educaboek, Culemborg, 1980
- Docentenmap MAVO - Knack op School, coördinatie Mia Haasen en Gerard Van Der Weyden, Roularta, Brussel, 1994
- Doelen voor heel de school, Leren leren, Sociale vaardigheden, Opvoeden tot burgerzin, Gezondheidseducatie, Milieu-educatie, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie, Informatie- en Communicatiecel Eindtermen, Dienst voor Onderwijsontwikkeling, Brussel, 1997
- Fountain S., Opvoeden tot wereldburger, UNICEF, NCOS, Bakermat, Brussel, 1996
- Gieles P. en Konig A., Begeleiden van de groep, KPC, Educatieve Partners, Nederland bv, Houten, 1996
- Hoorens-Maas R. en Naafs M., Een school om te vertrouwen, KPC, Educatieve Partners Nederland BV, Houten, 1997
- Kinderrechten een taak voor iedereen, vormingsmap over de rechten van het kind, Belgisch Comité voor UNICEF, Brussel, 1996
- Nieuwe modellen in het beroepsonderwijs, Koning Boudewijnstichting, Brussel, februari 1996
- Tallon J. en Van den Vreken C., Omgaan met verschillen in de school, Geïntegreerde aanpak van de B-stroom in de eerste graad van het secundair onderwijs op het niveau van de school, DVO, Brussel, 1997
- Tomalin B., Stempleski S., Cultural Awareness, Resource books for teachers, Oxford University Press, 1993
- Van Parreren C., Ontwikkelen onderwijs, Leuven, Acco, 1988
- Vormingsmap over kinderparticipatie, Mond houden of meepraten ?, Belgisch Comité voor UNICEF, Brussel, 1998

Wablieft, een uitgave van het Vlaams Ondersteuningscentrum voor de basiseducatie vzw, Frankrijklei
64 - 2000 Antwerpen

Welzijnswerk en eindtermen, praktijkvoorbeelden en vragen, Studiedag Welwijs, 13 maart 1996,
Leuven, Majong, 1996

Werkgroep SOVA-groep, Samen werken, samen leren, H. Nelissen, Baarn, 1993

CODA

En zo ongeveer één keer in de maand, als mevrouw Marcus, mijn klasselerares, me weer van school stuurde, en deze keer voorgoed, stoof Gaby naar de lerarenkamer om me vrij te pleiten. Ze smeekte dan - het was een soort ritueel - om een laatste kans, legde haar hand op mijn schouder en vroeg zich met een donderstem af hoe de school zo'n pracht van een jongen kon laten gaan. Mevrouw Marcus gniffelde en zei dat een week van school een behoorlijk milde straf was voor zo'n kind als ik, zo'n wild water, zo'n ondiepe grond - in die tijd maakten leraren, anders dan nu, werk van hun beledigingen - en tja, misschien moesten ze zich er maar bij neerleggen en naar een alternatieve instelling zoeken, een die beter aansloot bij mijn beperkingen. Nou, denk maar niet dat Gaby dat zomaar liet passeren. 'Wat in uw ogen een beperking is,' zei ze, 'is in mijn ogen een pluspunt!' Ze richtte zich op en maakte zich groot, als een cobra die zijn kleintje beschermt. 'Je kunt het bijvoorbeeld ook een kunstenaarsziel noemen! Ja, hoor! En misschien past niet iedereen in de rechtlijnige structuur van een school! Want je hebt mensen die een cirkel zijn, mevrouw, en je hebt mensen die in bochten gaan, en je hebt kinderen in de vorm van, zeg maar, een driehoek, dat kan toch? En je hebt ook ...' Hier ging Gaby zachter praten, hief de arm hoog in de lucht, zoals de beroemde actrice Lola Ciperola in het toneelstuk 'Een poppenhuis', en fluisterde met een stem die je de rillingen door het lijf joeg: 'Je hebt ook zigzagkinderen!'

D.GROSSMAN, *Het Zigzagkind*, Ambo, Baarn, 1995

BIJLAGEN